

Клімова О.І., к. е. н.,
доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту
Донецький державний університет управління (м. Маріуполь)

СИСТЕМНІ ЕЛЕМЕНТИ РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ КОРПОРАЦІЙ

Клімова О.І. Системні елементи розвитку стратегічного потенціалу промислових корпорацій. У статті досліджено процеси, що характеризують потенціал промислових корпорацій, тобто їх здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію. Визначено основні системні елементи стратегічного потенціалу сучасних промислових корпорацій. Вони дають змогу промисловим корпораціям узгоджено здійснювати операційні, інноваційні, інвестиційні процеси. Встановлено, що ключовим фактором для сталого розвитку промислових корпорацій є їх здатність рекомбінувати та реконфігурувати свої продуктові портфелі. Зроблено висновок, що системні елементи стратегічного потенціалу сучасних промислових корпорацій, які більшою мірою визначають їх довгострокову конкурентоспроможність, дають змогу розглядати такі елементи як компоненти стратегічного потенціалу.

Ключові слова: розвиток, система, стратегічний потенціал, промислові корпорації, конкурентоспроможність.

Климова Е.И. Системные элементы развития стратегического потенциала промышленных корпораций. В статье исследованы процессы, характеризующие потенциал промышленных корпораций, т. е. их способность производить конкурентоспособную продукцию. Определены основные системные элементы стратегического потенциала современных промышленных корпораций. Они позволяют промышленным корпорациям согласованно осуществлять операционные, инновационные, инвестиционные процессы. Установлено, что ключевым фактором для устойчивого развития промышленных корпораций является их способность рекомбинировать и реконфигурировать свои продуктовые портфели. Сделан вывод, что системные элементы стратегического потенциала современных промышленных корпораций, которые в большей степени определяют их долгосрочную конкурентоспособность, позволяют рассматривать такие элементы как компоненты стратегического потенциала.

Ключевые слова: развитие, система, стратегический потенциал, промышленные корпорации, конкурентоспособность.

Klimova O.I. The System Elements for Developing Strategic Potential of Industrial Corporations. The paper examines the processes characterizing the capacity of industrial corporations, that is, their ability to produce competitive products. The basic system elements of the strategic potential of the modern industrial corporations determined. Established that a key factor for the sustainable development of industrial corporations is their ability to recombine and reconfigure their product portfolios, as well as the assets and organizational structure, with the company growth and changes in markets and technology – the two unavoidable sources of variation. Concluded that the system elements of the strategic potential of modern industrial corporations, which increasingly determine their long-term competitiveness, allow considering them as the components of strategic potential.

Keywords: development, system, strategic potential, industrial corporations, competitiveness.

Постановка проблеми. Результати останніх досліджень показують, що негативні зміни, які відбуваються у вітчизняній промисловості, як мінімум можна охарактеризувати як регресивні. Зростання та елементів розвитку немає, якісний та кількісний розрив у багатьох галузях промислового виробництва збільшується [1], що змушує державу реагувати, оголошуючи стратегію імпортозаміщення. Забезпечення конкуренції на глобальних ринках багато в чому визначається випереджаючим інвестуванням по всьому фронту модернізації економіки.

Сучасні виробничі процеси все більшою мірою ускладнюються. Життєвий цикл товарів скорочу-

ється, конкуренція посилюється як у процесах реалізації вироблених товарів, так і на більш ранніх стадіях, зокрема на стадії виникнення самих ідей створення нових товарів.

Необхідність глибокої перебудови національної економіки розуміють і наукове співтовариство, і владні структури, однак за відсутності адекватної промислової політики існує реальна загроза втрати Україною конкурентних переваг на світових ринках.

Саме промислові корпорації забезпечують якісне зростання доданої вартості у структурі сукупного продукту. Глобальна конкуренція підвищує вимоги до якості продукції, постійних змін

стратегій та структури промислових корпорацій, зміщує акценти конкурентної боротьби у сфері боротьби за ефективність використання ресурсів, що змінює значущість ресурсів і стратегічного потенціалу промислових корпорацій. Необхідно слідувати передовому світовому досвіду стратегічного планування та управління, що дасть змогу сформувати ефективні стратегії організаційного розвитку промислових корпорацій як найважливішого чинника реалізації програм індустріального розвитку економіки. Головними системними елементами стратегічного потенціалу промислових корпорацій стають людський капітал, підприємництво, передові технології як спосіб компактного зберігання знань і навичок, які потрібні людині для її діяльності, а конкурентоспроможність промислових корпорацій ґрунтується на необхідності розвитку їх стратегічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку стратегічного потенціалу підприємств та організацій розглянуті у роботах таких учених, як: С.В. Бойда [2], Г.Б. Клейнер [3], В.В. Левицький [4], Н.С. Скопенко [5], Л.І. Скібіцька, В.В. Матвеев, В.І. Щелкунов, С.М. Подреза [6], М.Е. Портер [7] та ін. Разом із тим у науковій літературі приділено недостатньо уваги системному підходу до реалізації ідей формування науково-методичних підходів до розвитку стратегічного потенціалу промислових корпорацій як фактора забезпечення їх конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення теоретико-методичних підходів до розвитку стратегічного потенціалу промислових корпорацій як фактора забезпечення їх конкурентоспроможності.

Виклад основних результатів. Розвиток світової економіки випередив процес його теоретичного усвідомлення та подальшого розгляду. Окремі наявні теоретичні парадигми та положення з економіки підприємства, теорії фірми, теорії конкуренції вже не повною мірою пояснюють функціонування підприємств у глобальній конкуренції, що склалася до кінця ХХ ст. Виникає завдання створення багатьох підприємств для здійснення програми імпортозаміщення, але тоді виникають питання: які властивості повинна мати економіка та організація підприємства для того, щоб воно могло стати конкурентоспроможним у системі міжнародної спеціалізації та поділу праці? як перебудувати, покращувати або заново створювати систему управління? як оперувати ресурсами та оптимізувати процеси? Зважаючи на ці завдання, для їх вирішення можна звернутися до системно-інтеграційної теорії, використовуючи її як конструктивну методичну основу формування моделі управління для вітчизняних підприємств.

Для вирішення проблем, що визначають розвиток підприємства, необхідно, на нашу думку, спиратися на системну методологію. В її основі лежить

таке бачення об'єкта та предмета дослідження, у межах якого функціонування окремого підприємства розглядається з позицій створення, взаємодії, трансформації та ліквідації економічних систем [4]. Основна відмінність «нової системності» від системного аналізу ХХ ст., як уважає Г. Клейнер, полягає у переході до екзогенного сприйняття системи як образу реальності з упором не на множинність, а на цілісність образу реальності [3].

Якщо очікувати дій від влади, то одним із важливих завдань держави стає формування ефективного корпоративного сектора в усіх сферах економіки та створення підприємств сучасного рівня, що не поступаються у конкуренції провідним західним корпораціям. Але більшою мірою слід підтримувати середні за розміром регіональні фірми для поступового нарощування їх частки на галузевих ринках, їх розвитку в підприємства-«газели». У підсумку малі підприємства повинні забезпечувати великий та середній бізнес інноваціями, концептами нових виробів [6, с. 55].

Уся проблема полягає в тому, що Україна досі не виробляє в необхідних масштабах верстати, енергетичне обладнання, устаткування для хімічної та нафтохімічної промисловості, сільськогосподарських машин, цивільних літаків, медичного обладнання і т. д.

Водночас у кінці ХХ ст. розвинені держави здійснили масштабну організаційну розбудову індустріальної бази, використовуючи нову парадигму ресурсів та управління. Її основна теза базується на тому, що сучасне підприємство представляє собою багатопланову структуру, інтегруючи в просторі й часі потоки матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних та інших ресурсів. Проте у традиційне поняття «ресурс» включаються такі категорії, як «ключові компетенції», «динамічні здібності», «рутини». Розширення поняття «ресурс» логічно уточнює поняття «фактор виробництва», тобто до класичних землі, праці, капіталу додається специфічний ресурс «людський капітал», що безпосередньо використовується у практиці діяльності так званих нових компаній, де у структурі активів преважують нематеріальні статті.

Логіка розвитку світової економіки та, зокрема, її реального сектора природно привела до появи так званих нових компаній, для яких по-новому формуються акценти та пріоритети. В умовах сучасних промислових корпорацій матеріальні активи, які були головним джерелом доходу, істотно втратили свою значущість; своєю чергою, доступність ринків капіталу спростила завдання фінансування проєктів розвитку.

Мінлива структура промислових корпорацій, їх бізнес-моделей, розширення альянсів, системи вільного обміну розробками в межах концепції відкритих інновацій привели до стимулювання процесу руйнування вертикально інтегрованих корпорацій [5].

Еволюція економіки послідовно розвивала західний менеджмент, який, як відомо, пройшов низку стадій – від школи наукового управління до формування корпоративної моделі управління ХХ ст., засновниками якої є, зокрема, М. Портер, П. Друкер, Д. Тіс та ін.

Сутність цієї моделі полягає у такому:

- підприємство – виробнича система, яка поєднує фактори та ресурси внутрішнього й зовнішнього середовища;

- орієнтація на задоволення споживача, первинною є якість продукції та послуг, а не обсяги випуску;

- ситуаційний підхід до управління, швидка реакція на зміни, адаптація до умов ринку;

- головне джерело доходу – якісні активи: технології, організація праці, облік;

- орієнтація на організаційну культуру, персонал, стиль менеджменту [8].

У подальшому повнота такої моделі була піддана сумніву М. Портером, який запропонував або оптимізувати виробничі витрати, або диференціювати продукт, або сконцентруватися на визначеному сегменті ринку, а також використовувати вузьку спеціалізацію в межах обраної стратегії та не розпорощувати капітал [7].

До ознак передової сучасної західної компанії кінця ХХ ст. належать: зміна структури промислових корпорацій у бік «плоских» форм; створення мереж та альянсів як сучасних форм комунікацій; зміна систем стратегічного планування, зокрема застосування сценарного підходу; створення ділових центрів у холдингових структурах; балансування стратегічних процесів виробництва, розвитку, інновацій.

У 1990-ті роки набули поширення погляди М. Трейсі та Ф. Вірсема, які вважають, що необхідно детально ідентифікувати привабливість підприємства для споживача, перетворюючи унікальну перевагу в довгострокову стратегію. Реалізація цієї тези здійснювалася шляхом безперервного покращення або виробничих процесів, продукції, або методів обслуговування клієнтів.

Зміні піддалася не тільки парадигма менеджменту, але й відбулася деформація інституту фірми, моделі її функціонування, а також елементів конкурентоспроможності. У цьому контексті виникло поняття нової фірми на відміну від традиційного її розуміння. Системними елементами традиційної фірми є: висока капіталізація матеріальних активів і фокусування на економії масштабу; сильна вертикальна інтеграція, жорсткий контроль над поставальниками та споживачами, над ланцюгом створення доданої вартості; централізація менеджменту; дисперсність акціонерного капіталу, інвестиції в матеріальні активи, зумовлені розмірами активів компанії, які генерували ризики, що перевищують внутрішні можливості фірми.

У нових компаніях акценти та пріоритети формуються по-іншому. Передусім матеріальні активи, які були головним джерелом доходу компаній, стали набагато менш значущими. Розвиток інструментів венчурного фінансування, поява інститутів проектного фінансування, бізнес-ангелів спростили завдання інвестування інноваційних процесів у промислових корпораціях.

Відкриті ринки капіталу, товарів, послуг активізували процеси конкуренції на ринку проміжної продукції, що призвело до поступового руйнування вертикально інтегрованих корпорацій.

У результаті під впливом глобалізації, посилення взаємодій, інформаційних технологій формується модель «нова фірма», системними елементами якої є:

- людський капітал – головний елемент активів;

- пріоритет нематеріальних активів у структурі (бренди, патенти, стратегічні альянси, ключові компетенції щодо організації виробництва тощо);

- гнучкість взаємодії та контрактів із співробітниками, партнерами по бізнесу, іншими структурними підрозділами;

- широкі можливості використання своїх компетенцій (у тому числі у сфері досліджень і розробок) за межами конкретної корпорації;

- дифузність меж корпорації;

- відмова від жорсткого контролю.

Сучасна конкурентоспроможність промислових корпорацій лежить у площині інновацій, стратегічного потенціалу організаційного розвитку, динамічних здібностей та вміння конфігурувати активи [2].

Реальна діяльність підприємств не визначається лінійно-функціональною ієрархією, хоча тут і реалізуються важливі бюрократичні процеси у формі дозволів і наказів. Вирішення повного комплексу виробничих завдань здійснюється у формі розтягнутих у часі процесів, в яких здійснюється послідовна трансформація ресурсів та інформації у деяких локально виділених елементах, що передають продукти трансформації наступному елементу процесу аж до появи готового продукту, проекту, набору дій або послуг.

Успіх промислових корпорацій у сучасних умовах виражається в конкурентній перевазі, що значною мірою визначається стратегічними процесами, які відбуваються всередині промислових корпорацій, та їх узгодженістю. Узгодженість стратегічних процесів – виробничих, інноваційних, інвестиційних, фінансових – характеризує потенціал промислових корпорацій, тобто їх здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію. У стратегічному плані промислові корпорації підвищують рівень інноваційної активності – інтегральної характеристики якості їх діяльності, яка включає орієнтацію на нововведення, підвищення інтенсивності здійснення дій із трансформації інновації в товар, посилення здатності застосовувати передові методи планування та організації виробництва.

Характеристичними складниками, що забезпечують розвиток промислових корпорацій, стають людський капітал → підприємництво → сучасні технології → рутини.

Загальне завдання формування збалансованого продуктового портфеля полягає у нарощуванні конкурентоспроможності у стратегічній перспективі.

Підприємство фінансує виробничу діяльність по кожному процесу, купує необхідні ресурси, переробляючи які виготовляє продукцію, потім реалізує її та отримує дохід, частина якого йде на формування джерел інвестицій. У цьому разі стратегічні процеси доцільно розглядати як систему факторів, що інтегруються в стратегічний потенціал підприємства. Найважливішою проблемою планування портфеля у даному разі є завдання організаційного розвитку промислових корпорацій, зумовлене трансформацією їх стратегічного потенціалу.

Успішне виявлення технологічних і ринкових можливостей, відбір технологій та характеристик продукту, конструювання бізнес-моделей та забезпечення фінансовими ресурсами стратегічних процесів підвищують рентабельність і сприяють зростанню промислової корпорації. Зростання прибутку, своєю чергою, сприяє розвитку ресурсної бази, активів і стратегічного потенціалу всієї промислової корпорації.

Ключовим фактором для сталого розвитку промислових корпорацій є їх здатність рекомбінувати та реконфігурувати свої продуктові портфелі, а також активи та організаційні структури у міру зростання підприємства та зміни ринків і технологій – двох неминучих джерел змін. Реконфігурація необхідна для підтримки еволюційної відповідності та досягнення довгострокових цілей. При цьому зміна та реконфігурація продуктового портфеля мають адекватно відображати мінливий стратегічний потенціал промислової корпорації за всіма структурними еле-

ментами, такими як: передові галузеві технології, накопичені знання, лабораторне обладнання, наявність учених, конструкторів, технологів високого рівня, капітал, рутини всіх рівнів.

Приватна промислова корпорація в сучасній економіці перетворилася у центр алокації ресурсів для перетворення знань у компетенції, а компетенції – у вартість. Однак щоб такий інститут забезпечував відповідний результат, промисловій корпорації необхідний відповідний потенціал для створення портфеля конкурентоспроможної продукції.

Стратегічний потенціал дає змогу промисловій корпорації узгоджено здійснювати операційні, інноваційні, інвестиційні процеси, більш коректно прогнозувати величину інвестицій у розроблення інноваційного продукту та отримувати інноваційну ренту.

Стислий опис складників стратегічного потенціалу промислової корпорації наведено в табл. 1.

Динаміка життєвих циклів виробів, які включаються у продуктивний портфель, як це часто буває на практиці, не збігається. Одні вироби користуються підвищеним попитом, попит на інші падає та поступово припиняється, тому формування портфеля перетворюється на досить складне завдання балансування стратегічних процесів промислових корпорацій, їх потенціалу, чинників попиту, фінансових ресурсів, виробничої потужності, рентабельності, фінансової стійкості та інновацій.

Операційний процес – це вирішення поточних головних завдань виробництва, постачання, поставок, продажу виробів. Він протікає одночасно з іншими процесами: інноваційним, інвестиційним, фінансовим, кадровим і в обов'язковому порядку планується та балансується з усіма цими процесами. При цьому операційний процес забезпечує поточні джерела для інвестицій, не виключаючи й інноваційні проекти. Ефективність операційних

Таблиця 1

Стратегічний потенціал промислової корпорації

Фактори інноваційного потенціалу	Елемент стратегічного потенціалу
1. Передові технології та технологічне обладнання в основному виробництві	PE_1
2. Необхідне та достатнє сучасне лабораторне та приладове забезпечення	PE_2
3. Необхідне та достатнє конструкторсько-технологічне забезпечення, високий рівень досвідного виробництва	PE_3
4. Необхідна та достатня кількість високопрофесійних науковців, фахівців, конструкторів, технологів у сфері НДДКР	PE_4
5. Наявність ключових компетенцій: патенти, ноу-хау, перспективні розробки, час роботи у даній сфері (крива досвіду)	PE_5
6. Високопрофесійний менеджмент: динамічні здібності, стійкі моделі ефективної організації інновацій, рутини, ринкова сила	PE_6
7. Високопрофесійний склад робітників (висока частка рутин у робочих процесах)	PE_7
Інтегральний показник γ	Потенціал є комбінацією виділених факторів

процесів створює привабливий образ підприємства (бренд), забезпечуючи поточну та стратегічну конкурентоспроможність через інвестиції. Загалом витрати (інвестиції) промислової корпорації можна розглядати у двох складниках – операційних та інноваційних. У заданій стратегічній перспективі необхідно трансформувати результати інновацій в операційні процеси. Можна зробити такий висновок: поточна діяльність забезпечує ефективність підприємства, інноваційна – забезпечує відтворення операційної діяльності на новій технологічній та продуктивній основі. Отже, завдання організаційного розвитку підприємства у загальному випадку зводиться до еволюційного розвитку його стратегічного потенціалу, який представлений у табл. 1 факторами $PE_1 - PE_2$.

Підприємство забезпечує операційну діяльність по кожному бізнес-процесу, виробничу програму, купує необхідні первинні ресурси, переробляє їх та виробляє продукцію у певних заданих обсягах, реалізує її та отримує дохід, частина якого йде на формування інвестованого капіталу. Інвестований оборотний капітал призначений для фінансування операційної діяльності, тобто для відновлення. Не виключається й залучення позикового капіталу в разі нестачі власного. При цьому більш ефективні

виробничі процеси (високий дохід, прибуток та якість менеджменту) супроводжуються більшою привабливістю на ринках позикового капіталу.

У підсистемі «Інноваційна діяльність» відбуваються процеси трансформації ресурсів: перехід на нову продукцію або покращення продукції; перехід на нові ресурси; трансформація бізнес-процесів.

Перетворення формально відображають комплекс заходів або програми, спрямовані на реалізацію стратегічних рішень. Отже, ефективність даних трансформацій забезпечує успіх стратегії розвитку промислової корпорації на основі інноваційних рішень.

Висновки. Таким чином, узгодженість стратегічних процесів – виробничих, інноваційних, інвестиційних, фінансових – характеризує потенціал промислових корпорацій, тобто їх здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію. Системними елементами стратегічного потенціалу промислових корпорацій стають людські ресурси → інноваційна продукція → високі технології → рутини нового рівня. Системні елементи стратегічного потенціалу сучасних промислових корпорацій, які більшою мірою визначають їх довгострокову конкурентоспроможність, дають змогу розглядати такі елементи як компоненти стратегічного потенціалу.

Список літератури:

1. Макроекономічний прогноз-2017: економіка та людина / К. Аврамченко, С. Гороховець, А. Дешко [та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/makroekonomichnii-prognoz-2017-ekonomika-ta-liudina>.
2. Бойда С.В. Оцінка стратегічного потенціалу підприємств деревообробної промисловості Чернівецької області / С.В. Бойда // Ефективна економіка. – 2013. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2245>.
3. Клейнер Г.Б. Системная экономика – платформа развития современной экономической теории / Г.Б. Клейнер // Социально-экономические и правовые исследования. – 2015. – № 2(2). – Т. 1. – С. 136–143.
4. Левицький В.В. Системна методологія стратегії соціально-економічної стійкості підприємства / В.В. Левицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42942>.
5. Скопенко Н.С. Еволюція процесів інтеграції в Україні / Н.С. Скопенко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – Вип. 37. – С. 118–129.
6. Стратегічне управління корпораціями : [навч. посіб.] / Л.І. Скібіцька, В.В. Матвеев, В.І. Щелкунов, С.М. Подреза. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 480 с.
7. Porter M.E. The Five Competitive Forces That Shape Strategy / M.E. Porter // Harvard Business Review. – 2008. – January. – P. 79–93.
8. Акчуріна О.А. Тенденції розвитку сутності поняття «корпоративне управління» / О.А. Акчуріна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1(2). – С. 53–56.